

**TIJORAT BANKLARINING DAROMADLARI VA XARAJATLARI
TAHLILI*****Xakimjonov Azizbek****Andijon davlat texnika instituti**Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv**fakulteti “Bank ishi va audit” yo’nalishi**4-kurs K-115-21 guruh talabasi**Ilmiy rahbar: J.Q. Teshaboyev*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O’zbekiston tijorat banklarining daromadlari va xarajatlari tuzilmasi, ularning tarkibi va tahlili o’rganiladi. Banklarning moliyaviy barqarorligi va foydaliligini oshirishda daromad va xarajatlar muvozanatini saqlash muhim hisoblanadi. Tadqiqot davomida banklarning asosiy daromad manbalari, xarajat turlari va ularning dinamikasi o’rganilib, samarali boshqaruv usullari ko’rib chiqildi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali xarajatlarni kamaytirish va daromadlarni diversifikatsiya qilish imkoniyatlari tahlil qilindi. Natijalar banklar faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.*

Kalit so’zlar: *tijorat banklari, daromadlar tahlili, xarajatlar tuzilmasi, moliyaviy barqarorlik, bank menejmenti, iqtisodiy tahlil, bank faoliyati, xizmat diversifikatsiyasi, raqamli texnologiyalar, samarali boshqaruv.*

Аннотация: *В статье изучается структура доходов и расходов коммерческих банков Узбекистана, а также их анализ. Сохранение баланса между доходами и расходами является важным фактором повышения финансовой устойчивости и прибыльности банков. В исследовании рассматриваются основные источники доходов, виды расходов и их динамика, а также эффективные методы управления. Также анализируются возможности снижения расходов и диверсификации доходов за счёт внедрения современных технологий. Результаты служат улучшению эффективности деятельности банков.*

Ключевые слова: коммерческие банки, анализ доходов, структура расходов, финансовая устойчивость, банковский менеджмент, экономический анализ, деятельность банков, диверсификация услуг, цифровые технологии, эффективное управление.

Annotation: This article examines the structure of income and expenses of commercial banks in Uzbekistan, along with their analysis. Maintaining a balance between income and expenses is a crucial factor in enhancing the financial stability and profitability of banks. The study reviews the main sources of income, types of expenses, their dynamics, and effective management methods. It also analyzes the possibilities of reducing expenses and diversifying income through the implementation of modern technologies. The results aim to improve the efficiency of banking activities.

Keywords: commercial banks, income analysis, expense structure, financial stability, bank management, economic analysis, banking activity, service diversification, digital technologies, effective management.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda tijorat banklari moliyaviy tizimning ajralmas bo'g'ini bo'lib, mamlakat iqtisodiy o'sishining kafolati hisoblanadi. Ayniqsa, banklar faoliyatining moliyaviy samaradorligini oshirishda daromadlar va xarajatlar muvozanatini ta'minlash katta ahamiyatga ega. Banklarning daromadlari asosan foizli tushumlar, xizmat haqlari, investitsiyalardan olinadigan foydalardan shakllanadi. Xarajatlar esa kreditlar bo'yicha foiz to'lovlari, operatsion xarajatlar, risklarni qoplash uchun ajratmalar va boshqa majburiyatlardan iborat bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 1-iyundagi "Bank-moliya tizimini rivojlantirish va barqarorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida banklar faoliyatida moliyaviy natijadorlikni oshirish, xizmatlar spektrini kengaytirish va xarajatlarni optimallashtirish asosiy ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan¹. Bu esa banklarning daromad va xarajatlar ko'rsatkichlarini chuqur tahlil qilish, ularning dinamikasini baholash zarurligini yuzaga keltiradi. Mazkur maqolada O'zbekiston tijorat banklarining daromad va xarajatlar ko'rsatkichlari tuzilmasi, o'zgarish sur'atlari va

boshqaruv usullari o'rganilib, banklarning moliyaviy samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tijorat banklarining daromad va xarajatlarini tahlil qilish bo'yicha ko'plab iqtisodchilar tadqiqotlar olib borgan. O'zbekistonlik olimlardan Sh. Karimov (2023), N. Islomov (2022) bank moliyasining asosiy ko'rsatkichlari va ularni boshqarish mexanizmlarini o'rganishgan. Chet ellik mualliflar — M. Mishkin (2021), P. Rose (2020) bank menejmenti va moliyaviy boshqaruvga oid ilg'or yondashuvlarni taklif qilishadi. Ushbu maqolada statistik tahlil, dinamik qatorlar tahlili va solishtirma tahlil usullaridan foydalanildi.

NATIJALAR

O'zbekiston tijorat banklarining 2020–2024-yillardagi moliyaviy hisobotlari tahliliga ko'ra, banklarning umumiy daromadlari yildan-yilga barqaror o'sib bormoqda. Foizli daromadlar daromadlar tarkibining asosiy qismini tashkil etadi, foizsiz daromadlar ulushi esa asta-sekin ortib bormoqda. Ayniqsa, elektron bank xizmatlari va konsalting xizmatlaridan tushadigan daromadlar sezilarli darajada oshgan. Xarajatlar tarkibida esa operatsion xarajatlar, risklarni qoplash uchun ajratmalar va depozitlar bo'yicha to'lanadigan foizlar asosiy o'rinni egallaydi. Bu xarajatlar banklarning foyda marjasiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

MUHOKAMA

Banklarning daromad va xarajatlarining mutanosibligi ularning moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligini belgilovchi omildir. Daromadlarni oshirishda xizmatlar turlarini kengaytirish, yangi moliyaviy mahsulotlar joriy etish va mijozlar bilan ishlashni takomillashtirish asosiy yo'nalish bo'lib, bu global amaliyotda keng qo'llaniladi. Chet ellik banklar ko'p hollarda foizsiz daromadlar ulushini oshirish orqali risklarni kamaytiradi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi. O'zbekistonda ham raqamli bank xizmatlari, mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali qo'shimcha daromad olish imkoniyatlari kengaymoqda. Biroq xarajatlarning yuqori darajada qolishi, xususan operatsion xarajatlar va risklarni qoplash uchun ajratiladigan zaxiralar banklarning foydaliligiga salbiy ta'sir qiladi. Shu sabab, banklar xarajatlarni

optimallashtirish, operatsion samaradorlikni oshirish, avtomatlashtirish va texnologiyalarni joriy etish orqali xarajatlarni kamaytirishga e'tibor qaratishi zarur. Bank faoliyatining rentabelligini oshirish uchun daromadlar va xarajatlar balansini saqlashga doimiy ravishda e'tibor berilishi lozim.

XULOSA

O'zbekiston tijorat banklarining daromadlari va xarajatlari tahlili bank faoliyatining moliyaviy samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, banklarning daromadlar tarkibida foizli tushumlar asosiy o'rin egallasa-da, foizsiz daromadlar ulushi ham o'sib bormoqda. Xarajatlar esa, asosan, operatsion xarajatlar, risklar uchun ajratmalar va foiz to'lovlaridan iborat. Ushbu xarajatlar tarkibini optimallashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali ularni kamaytirish imkoniyatlari mavjud.

Banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va foydaliligini oshirish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari surildi:

1. Daromadlar manbalarini diversifikatsiya qilish — yangi moliyaviy xizmatlar va mahsulotlarni taklif etish, mijozlar bazasini kengaytirish.
2. Foizsiz daromadlar ulushini oshirish — xizmat haqlari, konsalting, elektron bank xizmatlari orqali qo'shimcha daromad manbalarini yaratish.
3. Xarajatlarni optimallashtirish — operatsion jarayonlarni avtomatlashtirish, raqamli texnologiyalar yordamida xarajatlarni kamaytirish.
4. Risklarni boshqarish tizimini mustahkamlash — kredit risklarini baholash va boshqarish strategiyalarini takomillashtirish.

Mazkur tavsiyalar banklarning moliyaviy barqarorligini oshirish, foydaliligini mustahkamlash va raqobatbardoshligini kuchaytirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Karimov Sh. Bank-moliya tizimida moliyaviy samaradorlikni oshirish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2023.
2. Islomov N. Tijorat banklarining moliyaviy boshqaruvi. – Toshkent: Finans, 2022.

3. Mishkin F. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. – New York: Pearson, 2021.
4. Rose P. Commercial Bank Management. – London: McGraw-Hill, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 1-iyundagi qarori.